

իր աստիճանին վրայ, թէ իսկ խոնարհ ըլլայ անիկա, նոյն հոգիին սեւեռուն ու հիացական վերաբերմունքով երբ ապրի մարդու իր կեանքը, ինքնին բարձրացած կ'ըլլայ, և այս կերպով, մտած՝ ուղին իր ճակատագրին: Իւրաքանչիւր մարդու պարտականութիւնն է ուրեմն, ո՛չ միայն չհակառակիլ, այլ ընդհակառակն բացուիլ, տեղ տալ իր մէջ այդ Հոգիին, քանի որ ապահով ճամբան է ան, անխարդախ միջնորդը՝ զինք իր նախասահմանութեան տանող:

Հակառակ սակայն Ս. Հոգիին գէժ հայհոյող վրիպածներու մեծամասնութեան, ան պիտի ունենայ շարունակ, ընտրեալներու իր խումբը: Եւ ինք՝ առկայծ կանթեղ մը իբրեւ, կ'ստուած՝ ընտրեալներու հոգիներուն վերեւ, շողակն՝ ինչպէս սպիտակութիւնը անոնց նայուածքին:

Ու անոնցն է իրական երջանկութիւնը, երբ քով քովի, և իրարմով մամուլ, պիտի քայլեն ճամբաներէն այս աշխարհի անակնկալներուն, միշտ հեռու ու միշտ վեր անոնց սաղրանքներէն, սայթաքումներէն: Երջանիկ՝ վասնզի, թէ իսկնիւթը, միջոցը, ժամանակը հարկադրէ զիրենք աշխարհի հեռաւոր անկիւնները տարտղնուած ըլլալ, անոնք դարձեալ մարող պիտի զգան իրենք զիրենք իրենց մենութեանը, Հոգիին հետ իրենց խորունկ մտերմութեամբը ապրուած պահերուն մէջ, միշտ նոյն թրվողութեամբ, լրջութեամբ, խորհուրդով, վերացումով, համակրութեամբ, տարօրինակութեամբ, սիրով — իրենց հոգիին մէջ ունենալով բոլոր գունաւոր տարրերը կեանքին:

Ու այդ հոգին, մէկ ու նոյն Հոգին է՝ Աստուծոյ բխած, իր ընտրեալներուն մէջ ձև առած՝ կարելի բոլոր խաղերովը կեանքին, իբրեւ ներշնչում, ստեղծագործութիւն, զօրութիւն, քաղցրութիւն, գեղեցկութիւն, ուսէր: Ու երբ նոյն Հոգին գտնենք կեանքին, ձևերուն, խաղերուն, երազներուն մէջ այս աշխարհի որդիներէն ունէ մէկուն, կրնանք ըսել թէ անիկա «չէ տրտմեցուցած Հոգին», ու պարտինք մանաւանդ հրճուիլ ի տես անոր, կրկնելով բանաստեղծին հետ.

Մեկուն հոգին տեսայ ես,

Ու սիրեցի ձեւերէն

Ու փայլեցն ուր կ'ըլլեն

Կարծես միտք վեր աշխարհես...:

ԹՈՐԳՈՄ ԱՔԵՂԱՅ

Ե Ր Ե Ք Ք Ա Ր Ե Ր

(ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱՆԴՈՒԹԻՒՆ)

Հին, շատ հին աւանդութիւն մը կը պատմէ, թէ մեր թուականին առաջին տարին, (երբ աշխարհը ցաւի ու արցունքի ծով էր մամուլ), Արարատի ոտքերուն իշխան մը կ'ապրէր Արտաւան անունով:

Անալ կը պատկանէր խումբին այն մարդոց՝ որոնք այս աշխարհը կը ճանչնային ու կը դատէին տարբեր: Նման մոգ արքաներուն, որոնց աւանդութիւնը այդ իմաստութիւնն է շնորհած այնքան խորհրդանշական և զեղեցիկ եղանակով, Արարատի ոտքին, Արտաւան իշխանը կը սպասէր աւելի արդարութեան, աւելի խաղաղութեան և փաղցրութեան:

Այդ օրերուն, կը պատմեն թէ, մարդը աւելի դժբախտ էր: Հակառակ անոր որ Արտաւանին այգիները բլուրէ բլուր կը կանաչնային, և արտերը խարտեալ ծով էին բերքի ու բարիքի, անոր հոգին կարօտն ունէր բաներու՝ որոնց մասին լսեր, որոնց մասին խանդավառուեր, որոնց մասին մտածեր էր իր ակօսներուն վրայ, իր հնձաններուն առջև, երբ իր հացը կը բաժնէր քրտինքի մէջ քաղցրացած պարզ մարդերու հետ: Բայց կը տառապէր աւելին չկարենալ ընծայելուն:

Այդ աւելին կուգար, պիտի գար, եկած էր, հեռուն՝ աւանի մը ներսը, Արարատէն շատ հարաւ, ինչպէս կը կարծէին զգալ մարդիկ նոր երևցող աստղին ճառագայթներուն ոստայնէն: Արտաւան դեռ շաքաթ մը առաջ տեսած էր նոր աստղը, յստակ ու արդար, խորհր էր խոշոր խուճապին, խռովքներուն, բարիքին որքան չարիքին, բոլորը պայմանաւոր մեծ մարգարէի մը ծնունդով կամ թագաւորի մը մահով:

Մանուկը որ կը ծնէր հեռաւոր երկնքի մը տակ, ինչպէս կ'ըսէր աստղը, պիտի քակէր, իր խանձարուրին հետ միասին, հանդոյցը մարդկային տառապանքին, պիտի չորցնէր արցունքին առունները մարդոց երեսներէն, պիտի տնկէր՝ սրտերուն մէջ, դժնիկի տեղ խաղաղութիւնը երկինքներու: Այդ մանուկը ողջունելու համար Արտաւան

ծախեց իր բոլոր հողերը, և գնեց երեք ծանրագին քարեր։ Երբեք չէր երթալ զբոսնել Աղատուծեան և Խաղաղութեան նորածին իշխանը, և անոր նուիրարիւրել թանկագին քարերու հետ նաև իր անուշիկ հոգին՝ Արարաաի ոտքերուն բուսած ալոյ ոսկեծաղիկը։

Եւ օր մը, երբ Արարաաի արեւին մէջ դեղձենին իր ծաղիկները կը բանար, Արատաւան ախոռէն քաշեց ճերմակ ձին, եւ Աղատուծեան ու Խաղաղութեան իշխանը փնտռելու ելաւ։

Արարչաւ և ուժեղ էր երկմարը, ու ինք որոշեց գիշերներն ալ ճամբորդել։ Խաղաղ ու գեղեցիկ էին հարաւի գիւղերները, աստղերն ու մարդերը շատ մօտ էին հոն իրարու։ Արատաւան կ'երթար, չուրջի ամայութեան մէջ լսելի էր միայն զարկը իր սրտին, և տրոփիւնը երկմարի սմբակներուն։

Յորեկներ յաջորդեցին գիշերներու, լեռներ՝ լեռներու, և աւաններ՝ աւաններու, աստղերը աւելի մօտ իջան մարդերուն, և տակաւ նուազեցան ծաղիկները դեղձենիին։ Աստղը ցորեկներն ալ կապուտակ լոյսի մը պէս կը քայլէր անոր առջևէն գէպի հարաւ։ Արատաւան շարունակեց իր ճամբան, բայց իր մտածումները աւելի արագ էին իր ձիէն։

Գիւղերէն ու արտերէն, որոնց մէջէն կ'անցնէր, մարդերը պահ մը կը կենային նայելու այս անսովոր ուղեորին, ու խոչոր աստղին՝ որ կ'ակօսէր կապուտը, օր ցորեկով։ Բայց իր ուր կը փորձէին մտածել բաներ՝ որոնք տարբեր ըլլալին իրենց առօրեայ մտածումներէն։ Ուղեւորը կը հեռանար, և իրենք կը մնային իրենց արտերուն ու տաղտուկին հետ։

Արարատէն չա՛տ, շատ հեռու, իր ոտքերուն՝ անապատն էր որ կը բացուէր։ Արեւէն խանձուած տունկի նման բաներ, և թռնիլի խեղդող ու տաք օդ։ Կարծես հեռուն հազարաւոր հրդեհուած անտառներու գոլն էր որ կը դպէր իր ռունդերուն։

Արահետի մը դարձուածքին կանգ առաւ անոր երկմարը, փոնչաց ու ետ ետ քաշուեցաւ։ Ծամբուն քով երկարեր էր մարդ մը, գլխուն ներքեւ՝ քար, շրթունքին՝ արեւն, և թարթիչներուն՝ փոշի։ Ծանձերը արեւին մէջ կը քայլէին արեան դիծերուն

վրայէն։ Ոչ մէկ շշուկ, ցաւը, լքումը, յուսահատութիւնը ա՛յդ քան կրնային մարմին գառնալ։ Գորովեցաւ Արատաւան իշխանը, իջաւ ձիէն, վերցուց ծանրացած զլուխը քարէն, երկարեց շրթներուն գլխի վարունակը։ Պառկողը բացաւ թարթիչները, որոնք մութէն բուսնող պաղատանքներ էին։ Ստաւ գայն ձիու քամակին ու առաջնորդեց մօտիկ իջեանը։

Մեկնելու պահուն պանդոկապետին տուաւ երեք քարերէն մէկը, ու շարունակեց իր ճամբան։ Անխիա տխրութեամբ շօշափեց մէջքի գօտին, երկու քարերով միայն պիտի զմաւորէր խաղաղութեան իշխանը։ Երբեք չէր հաւանքուած սակայն իր մօքին մէջ՝ երբ իր աչքերուն դէմ նորէն շինուեցաւ նայուածքը մահէն ետ կանչուած վիրաւորին։

* * *

Էրկ ըլլաներ՝ արօտէ ինչպէս ծառէ, անոնց փէշին՝ ուսուսի հիւղակներ, ցիխով ծեփուած տուններ, քարուտ ճամբաներ, և բոպիկ ու դեղնած երեխաներ։ Բեթդեհէմէն էր։ Միջօրէի հալած արեւը տօգոյն ոսկիով կը ծեփէր տանիքներն ու ճամբաները։ Մանուկները կեցուցին իրենց խաղը, եւ զարմանքով նայեցան Արատաւանին։ Ծերունի մը, փայտին կոթնած, երկար ու ծանր դիտեց ձիււորը։ Արատաւան մօտեցաւ իջեւանի տաշին տնակին, ներսը կին մը կաթ կուտար իր երեխային։

— Խաղաղութիւն, մըմնջեց Արատաւանը։

— Խաղաղութիւն, յարեց կինը զարմանքէն անշարժ։

— Հեռուներէն վերջերս օտարականներ եկա՞ն հոս։

— Եկան։ պատասխանեց կինը, ու յիշեց, Արատաւանի կերպարանքին մէջ, օրեր առաջ Նաղարէթցի Մարիամին մանուկը որոնող անձանքները, «բայց թէ ո՛ւր մնացին, չեմ գիտեր, կ'ըսուի թէ իր ծնողները պղտրկը Եզրիպտոս փախցուցեր են, որովհետեւ մեր թագաւորը սպանել կ'ուզէր զայն»։

Խորունկ յուսահատութիւնը զգալի չըլլաւ մը նման իջաւ Արատաւանի դէմքին, այնքան որ մանկամարդ կինը զզջաց իր ըրած յայտնութենէն։

Յանկարձ փողոցէն աղմուկներ լսուեցան. ներս ինկաւ կին մը, պատռած զգեստներով, այլալուծ՝ ու բացականչեց. — Հերովդէսի զինուորները կը ջարդեն մեր երեխաները:

Երիտասարդ տանտիրուհիին գոյնը նետեց, աչքերը լայնցան ու սառած մնացին Արտաւանի դէմքին. կրճքին սեղմած իր մանուկը օտարականին երկարեց պաղատագլին. — «ազատէ՛ զաւակս, մէկ հատիկ զաւակս, Աստուծոյ սիրոյն»:

Արտաւան անխօս յառաջացաւ դէպի դուռը, հոն կանգնած էր զօրամասի պետը, անկէ քիչ անդին՝ արիւնոտած սուրերով զինուորներ: Արտաւան ակամայ ձեռքը ծոցը տարաւ, հանեց երկրորդ քարը ու տուաւ գլխուրդին:

— Ա՛ն՝ ու հեռացիր այս տունէն:

* * *

Անցան տարիներ, շատ երկիրներ թափառեցաւ Արտաւանը, բազմաթիւ լեզուներ լսեց, սակայն չգտաւ իր փնտռած իշխանը: Մարդկային թշուառութիւնը ծով էր ամէն տեղ: Եւ սակայն անիկա իր աչքի լոյսին պէս կը պահէր ծոցին, երրորդ քարը, Ազատութեան իշխանին ընծայելու համար:

Անցեր էին արդէն երեսուններեք տարիներ, իր տունէն ելլելէն ի վեր. անոր մազերը ճերմկած էին, մէջքը կորացած, և դէմքը կնճիւռներով շառցած, բայց ողջ էր իր յոյսը:

Օր մըն ալ լսեց որ, Հրէաստանի մէջ, մարդ մը, կոյրերուն՝ լոյս, անթիւներուն՝ հաց, մեռածներուն՝ կեանք, և հոգիներուն խաղաղութիւն կուտար:

Վերջապէս գտայ քեզ. մտածեց ան:

Օրերու և գիշերներու շնչակտուր ճամբորդութիւն մը բերաւ զինքը Նրուստղէմ: Բաղաքի մուտքին հանդիպեցաւ հսկայ թափօրի մը որ դէպի Գողգոթա կ'առաջնորդէր, խաչը ուսին, ինքզինքը Աստուծոյ Որդի կոչող մարդը:

— Դարձեալ ուշացայ. կոչեց Արտաւանը, և դառն արտասուեց: Թափօրը կը յառաջանար: Նորէն գարուն էր և դեղձնին շատ ծաղիկներ ունէր: Դարնան այդ առաւօտին մէջէն կը յառաջանար թաղամանական թափօրը: Ապրիլի արեւը ժպիտով

կը լեցնէր շուրջի պարտէզները: Փողոցին անկիւնը խուճր մը զինուորներ դէպի բանտ կը քաշկռտէին երիտասարդ ու գեղանի աղջիկ մը:

— Դժա՛ւ և ազատէ զիս. ըսաւ աղջիկը, արտասուող Արտաւանին: Հայրս հոս առեւտուրի եկաւ, ինքը հիւանդացաւ ու մեռաւ, այժմ իր պարտքերու փոխարէն զիս վաճառելու կը տանին:

Այդ աղաչանքին մէջ Արտաւան ճանչցաւ Արարատեան դաշտին ձայնը: Յոգնած անոր սիրտը, անկարող էր կարօտի այդ յուզումը տանիլ: Հանեց ծոցէն երրորդ քարը, ու երկարեց զինուորներու պետին: Աղջիկը ժպտեցաւ անոր, իր լացին մէջէն. չրթները բառ չգտան իրենց երախտագիտութիւնը յայտնելու:

Հեռուէն, Գողգոթայէն կը բարձրանար աղմուկը վարսուող խաչերուն: Խաղաղ կապոյտին վրայ ինկաւ սեւ պատմուճանը մութին, աստղերը կ'արկնէին, երկիրը կը դողար, տունները կը կործանէին: Շարժ էր խոշոր: Միւրձակայ տանիքէն քար մը ինկաւ Արտաւանին գլխուն ու ան գետին փռուեցաւ. աղջիկը վազեց օգնելու: Խաղաղ ու պայծառ էր ձերուներին դէմքը, չրթները կը մրմնջէին հազիւ լսելի ձայնով. — «Տէ՛ր, ներէ՛ ինձիս երեսուններեք տարիներ շարունակ քեզ որոնեցի, բայց չգտայ, քեզի տալու համար ինչ որ ունէի, ինչ որ կրնայի տալ»:

Թեթեւ հովը շարժեց անոր արծաթ մազերը, ու կարծես հովի թեւերով անոյշ ձայն մը եկաւ, որ կ'ըսէր. «Հանգի՛ստ, ազնիւ հոգի. ինչ որ կարօտեալներուն ըրիր, ինձի ըրած եղար»:

Հեռաւոր լեռներուն վրայ կապոյտ լոյսեր կային, օրը կը յառաջանար հսկայ մտածումի մը նման, արիւնոտ մըղձաւանջով:

Ապրիլի առաւօտին մէջ գեղձներին նորէն ծաղիկներ կը բանար:

Ե. Վ. Տ.

